

Ofrankerade försändelser 1855–1920

av Jan Billgren

Inledning

Även sedan frimärken började komma ut i vårt land den 1 juli 1855 har det förekommit postala försändelser som varit ofrankerade, dvs saknat frimärken. Bland posthistoriker har sådana försändelser varit relativt lite studerade, varför det bör föreligga ett behov av att denna typ av dokument blir uppmärksammade i en egen artikel.

Orsakerna till att en försändelse varit ofrankerad men likväl postbehandlad kan bero på en lång rad av omständigheter. Vi förutsätter att ordet ofrankerad endast avser frånvaro av frimärken vid avsändandet; således anser vi att vid ankomsten lösenbelagda försändelser (vilka då försetts med frimärken för lösenbelopp) också bör behandlas i detta sammanhang. De vanligaste orsakerna till avsaknad av frankering finns att söka i nedannämnda omständigheter:

- det rör sig om en avgiftsfri försändelse (t ex PS-försändelse)
- portot ska betalas i efterskott av mottagaren (t ex lösen- eller ångbåtsförsändelser)
- portot ska betalas i efterskott av avsändaren (t ex vissa tjänsteförsändelser före 1920 eller paket med s k frankosedel)
- portobefrielse föreligger för vissa kategorier (t ex krigsfångar eller internerade)
- portot är betalt kontant av avsändaren
- försändelsen är ej frimärkt av ren försummelse eller glömska
- tjänsteförsändelse som skickats efter den 1 juli 1920, då tjänstefrimärkena avskaffades

Påföljderna för utebliven frankering kan vara av olika slag:

JAN BILLGREN är född år 1936. Universitetslektor i företagsekonomi i Lund. Ordförande i SSPD (Sällskapet för svensk Posthistorisk Dokumentation) sedan 1985. Ledamot i SFF:s (Sveriges Filatelist-Förbund) styrelse åren 1984–1989. SFF:s representant i FIP:s (Fédération Internationale de Philatélie) posthistoriska kommission.

- lösenbeläggning
- lösenbeläggning/aviseringsavgift
- eftertaxering
- utebliven befordran/makulering
- retur till avsändaren
- ingen påföljd

Av Postverkets olika försändelseslag (brev, brevkort, korsband, postanvisningar, paket och tidningar) finns det inom samtliga grupper exempel på ofrankerade försändelser. Dock är förekomsten av sådana speciellt ovanlig i fråga om trycksaker och postanvisningar, eftersom dessa i normalfallet skulle frankeras. Ofrankerade brev och adresskort till paket är de mest frekventa ofrankerade försändelseslagen.

Brev

Alltifrån frimärkenas införande i Sverige var det tillåtet att skicka ofrankerade brev, både inrikes och till åtskilliga länder i världen. För **inrikes** brev var det således tillåtet om breven vid inlämning på postkontoret betalades kontant. Visserligen angavs i bestämmelserna att de borde vara frimärkta, men det var också tillåtet att betala dem kontant. Från den 1 januari 1866 skulle postmästaren frimärka de kontantbetalda breven, men detta var inget krav dessförinnan. Det kan tilläggas att portot för både frimärkta och kontantbetalda brev var det samma, dvs 4 sk b:co eller 12 öre.

Ofrankerade brev som postats ombord

på ångbåtar befordrades som om de varit kontantbetalda. Mottagaren fick betala portot, vilket var detsamma som om brevet varit frankerat. Lösenbeloppet angavs på brevet med anteckningar eller stämplat; sådana är kända från Stockholm, Uddevalla och Västerås. Fram till 1871 gällde att ofrankerade brev, som lagts på brevlåda, blev kvarliggande på Posten.

Detta förhållande ändrades den 13 juli 1871, då otillräckligt frankerade frankerade inrikes brev (och brevkort) började debiteras en särskild sk aviseringsavgift på 6 öre, avsedd om kompensation för Postverkets arbete med att dela ut en aviseringsavi (blankett nr 171 som den kom att heta). För ofrankerade eller delvis frankerade brev utgick lösen med felande belopp plus aviseringsavgiften. Ett ofrankerat inrikes brev kostade alltså 18 öre att lösa ut under 12-öresperioden (1871–1884) och 16 öre under 10-öresperioden (1885–1898). Aviseringsavgiftsuttaget upphörde den 31 december 1898.

För ofrankerade brev som en icke tjänstebrevsberättigad mottagare förbundit sig att lösa ut, utgick dock ingen aviseringsavgift och lösenbeloppet uppgick endast till felande belopp.

För **utrikes** brev fanns varierande bestämmelser. Till vissa länder rådde frankotvång, dvs avsändaren måste erlagga portot, antingen kontant eller med frimärken. Detta gällde t ex till Norge, USA via Göteborg och England samt till många länder i Utomeuropa. Även om frankotvång således innebar att många brev blev frankerade, förekom det före 1866 att brevportot erlades kontant utan att frimärken kom till användning.¹⁾ Till många länder, speciellt i Europa, rådde frankofrihet, dvs det var

tillåtet att låta mottagaren betala portot med samma belopp som om avsändaren erlagt det.

Under de första åren efter frimärkenas införande var portot för ett frankerat och ett ofrankerat brev detsamma. Med början år 1862 blev portot för av avsändaren obetalda brev till några länder högre än för betalda och efterhand blev detta alltmer förekommande. När den första Världspostkongressen skulle genomföras 1874 var portot för obetalda, ofrankerade brev genomgående högre än för betalda, frimärkta sådana.

Vid Världspostkongressen i Bern infördes enhetliga regler för alla medlemsländer, vilka trädde i kraft den 1 juli 1875. Avgiften för ofrankerade brev blev då bestämd till det dubbla portot, dvs 50 centimes eller 40 öre. Denna beräkningsgrund förblev oförändrad under hela den studerade tidsperioden.

För brev till länder utanför Världspostföreningen gällde fortfarande samma regler som tidigare, dvs portot för ofrankerade brev var i regel högre än för frankerade. Som exempel kan nämnas att brev till Australien via England år 1885 kostade 56 öre för ett frankerat och 90 öre för ett ankommet, ofrankerat brev.

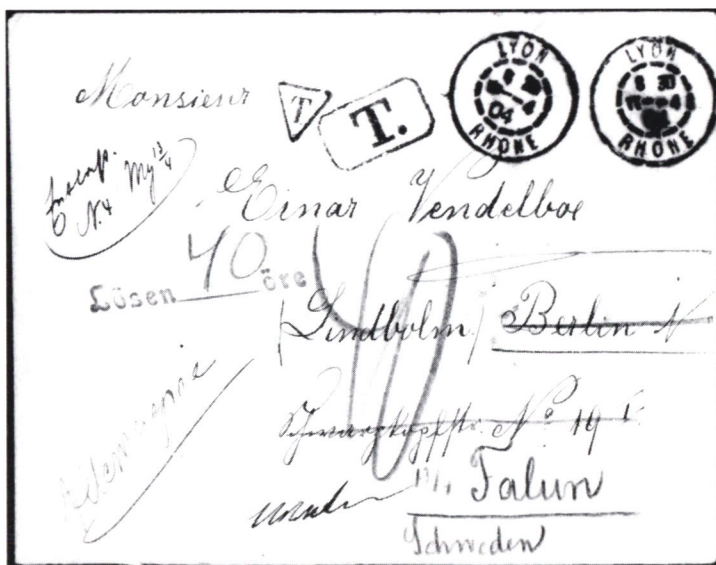
Allteftersom nya, utomeuropeiska länder kom med i UPU med början den 1 juli 1876 blev portot för frankerade brev 40 öre och för ofrankerade 60 öre. När vi 1887 fick enhetsporto på 60 öre till icke-UPU-länder blev portot för ankommet ofrankerat brev 80 öre. Den 1 juli 1892 blev portosatserna till alla utomeuropeiska länder desamma, vare sig länderna var medlemmar i UPU eller ej. Ett ankommet, ofrankerat brev kostade då 60 öre i lösen. Först den 1 januari 1895 blev portot till samtliga länder i världen detsamma, dvs 20 öre per 15 gram för frankerade brev och 40 öre för ofrankerade.

¹ Åtskilliga av de förfälskade brev som upptäcktes under 1970- och 1980-talen i Sverige utgörs just av sådana ofrankerade, kontantbetalda brev, vilka i efterhand försetts med frimärken.

Ofrankerat brev från tyska Kamerun år 1890. Lösenbeloppet är angivet till 80 centimes, dvs 60 öre. Av misstag har dock lösen debiterats med 80 öre (lösenfrimärken för detta belopp finns på baksidan).

Ofrankerat brev från Frankrike till Tyskland 1904. Brevet har eftersänts till Sverige och här lösenbelagts med 40 öre, dvs dubbelt felande belopp. Lösenbeloppet har erlagts kontant.

Tjänstebrev

Under åren fram till 1874 hade vi i Sverige flera parallella poster. Förutom den allmänna posten fanns kronoposten som var en särskild organisation för befordran av tjänstebrev (eller fribrev som de också kallades). Dessutom fanns under vissa perio-

der både soldatpost för befordran av post mellan befattningshavare mellan och inom militära förband, och klockarpost för postbefordran mellan befattningshavare inom kyrkan. All post som befördrades av dessa parallellposter var ofrankerad, även under frimärkstiden. Den 1 januari 1874 upp-

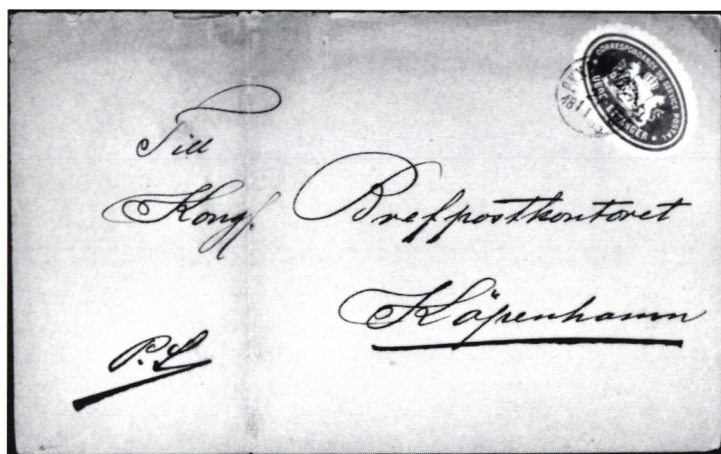
hörde dock dessa poster och all post – med ett undantag – befordrades i fortsättningen av den allmänna posten. Undantaget utgjordes av klockarposten som existerade fram till 1888; dock hade den en så liten omfattning att den i praktiken hade upphört med kronoposten.

Samtidigt som den allmänna posten tog över all postbefordran öppnades ett stort antal nya poststationer för att man skulle kunna hantera den kraftiga ökningen av postmängden. Dessutom utgavs särskilda tjänstefrimärken, till en början i stort format och från 1910 i litet format. Dessa frimärken användes för att frankera tjäns-

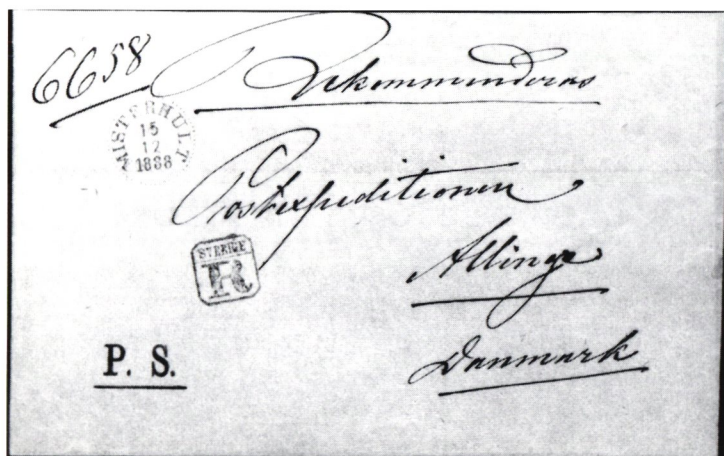
tebrev under perioden 1874–1920, varför sådana brev inte längre var ofrankerade (såvida de inte av någon anledning lämnades till postbefordran utan frankering).

För inrikes tjänstebrev var portot för ofrankerade brev hela tiden detsamma som för frankerade i motsats till allmänhetens brev, som ju lösenbelades med dubbelt felande belopp. Någon aviseringsavgift utgick heller inte. Från och med den 1 juli 1920, då tjänstefrimärkena togs ur bruk, sändes alla tjänsteförsändelser ofrankerade.

Tjänstebrev till utlandet var underkastade samma portoregler som andra brev, dvs för ofrankerade brev var portot det dubbla

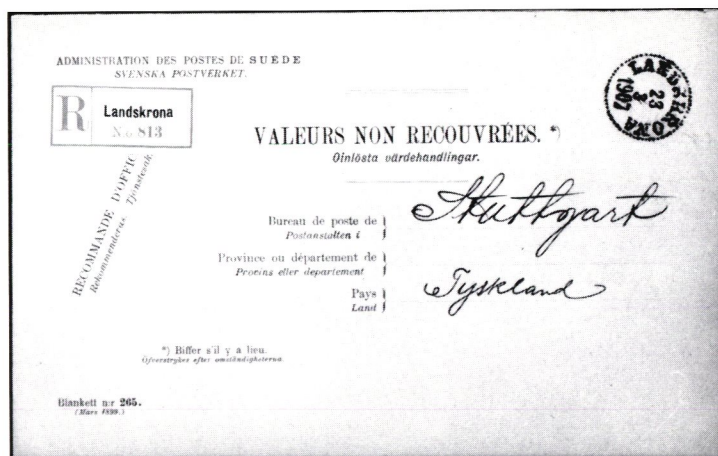

PS-brev sänt till Danmark 1885, dvs från perioden med postsaksmärken (1876– ca 1906).

Ofrankerat och rekommenderat PS-brev, avsett för inrikes befordran, skickat till Bornholm år 1888. Något postsaksmärke har inte använts – i strid mot reglementet.

PS-kuvert som innehållit inkasseringshandlingar som inte kunnat inkasseras i Sverige och därför returnerats år 1907.

mot för frankerade. För Postverkets tjänstebrev till utlandet fanns dock regeln att de var avgiftsfria. På sådana brev anbringades bokstäverna S P (postsak på franska, dvs Service Postal). Sverige använde under åren 1876 till cirka 1906 särskilda postsaksmärken på postens tjänsteförsändelser (både på brev och postanvisningar) till utlandet. Brev som innehöll oinkasserade handlingar sändes portofritt utan att dessa bokstäver fanns på kuvertet.

Lösbrev

En ytterligare typ av ofrankerade brev var lösbreven. Sådana brev hade ett enhetsporto av 1 skilling banco från 1812 och 3 öre från den 1 juli 1858. Lösbreven var dels sådana brev som lämnades till postföraren längs hans postlinje och avlämnades till mottagaren längs samma postlinje, dels sådana som lämnades in på ett postkontor och hämtades på det närmaste av mottagaren eller lämnades ut av postföraren. Portot kom att gälla hela tiden fram till 1884, då lösbreven upphörde. Under hela denna tid erlades beloppet kontant och frimärken utnyttjades inte.

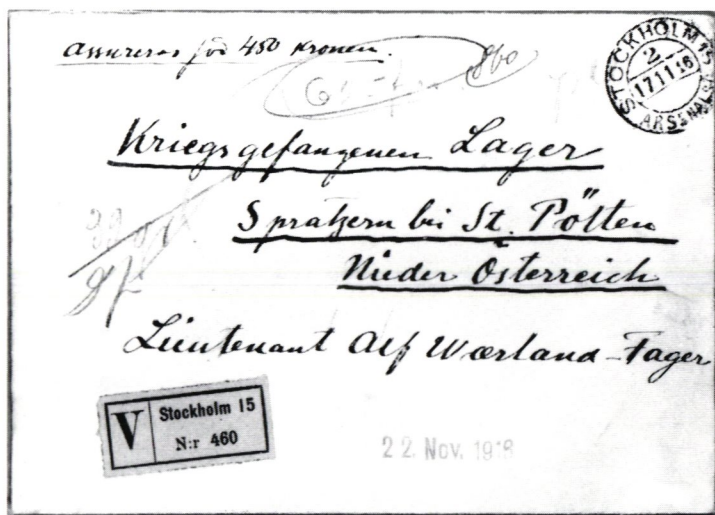
Dock fanns det ett par undantag: det första gällde tjänstebrev som sändes som lösbrev. Dessa skulle från 1877 frankeras

med 3 öre per 100 gram. Dessutom skulle lösbrev som skickades inom Stockholm under åren 1856–61 frankeras med det svarta lokalfrimärket.

Krigsfångebrev

Ofrankerade brev fick också skickas till och från krigsfångar, liksom till och från i neutralt land internerade militärer om de förseddes med texten "Prisonnier de guerre" eller motsvarande text på engelska eller tyska. Denna bestämmelse infördes i samband med Romkongressen 1906 och trädde i kraft den 1 oktober 1907. Sådana försändelser fick dock inte rekommenderas, assureras, beläggas med postförskott eller begäras expressutdelade, utan att avgiften för tilläggstjänsten erlades med frimärken. Denna regel upphävdes senare för rek- och assbrev, varför ofrankerade sådana fick skickas till krigsfångar redan under det första världskriget.

Reglerna om krigsfångars och internerades post gällde officiellt inte inrikes förrän i februari 1916, då det blev klarlagt efter skriftväxling mellan Generalpoststyrelsen och postmyndigheterna på Gotland att frankeringsfriheten också skulle gälla för de internerade sjömännen från det tyska minfartyget Albatross. De hade dock i prakti-

Ofrankerat assbrev till en krigsfånge i Österrike år 1916. Post till och från krigsfångar var avgiftsfri från 1907.

ken fått skicka ofrankerade försändelser redan 1915 som det avbildade brevkortet ger vittnesbörd om.

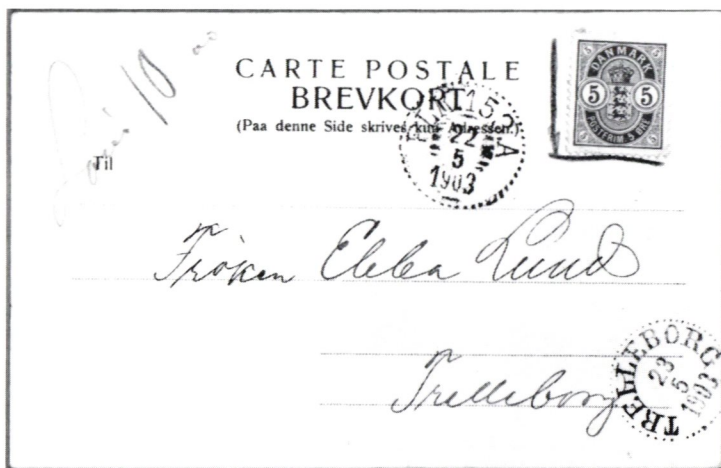
Andra ofrankerade brev

Det kan tilläggas att brev eller brevkort med ogiltigförklarade (nollade) frimärken också behandlades som ofrankerade. Enligt instruktionerna skulle posttjänstemannen ringa in det ogiltiga frimärket och sätta en nolla bredvid det. Frimärket skulle heller inte makuleras. Dessa bestämmelser gällde redan från den första postkonventionen som Världspostföreningen utfärdade och som trädde i kraft den 1 juli 1875.

Det kan också noteras att brev som varit med om sjöolyckor kan vara ofrankerade vid ankomsten till adressaten, fastän de varit frankerade från början. Ett för samlare välkänt exempel är försändelserna från den på nyårsnatten 1899/1900 mellan Åbo och Stockholm förolyckade båten Bore, vilka samtliga var frimärkslösa vid ankomsten till sina adressater.

Brevkort

När brevkorten infördes i Sverige år 1872 fanns det endast officiella sådana fram till 1876. Från och med den 1 januari 1877 blev det tillåtet med s k privata brevkort,

Ett "nollat" brevkort från 1903, försett med ett danskt frimärke som var ogiltigt i Sverige. Brevkortet har postats på postiljonskupén på tåget mellan Göteborg och Halmstad och lösenbelagts med 10 öre, dvs dubbelt felande belopp.

Ofrankerat brevkort
till Norge 1897,
lösenbelagt som
ofrankerat brev, dvs
med 2 x 10 öre.

som alltså skulle frankeras. Helt ofrankerade brevkort var emellertid inte tillåtna.

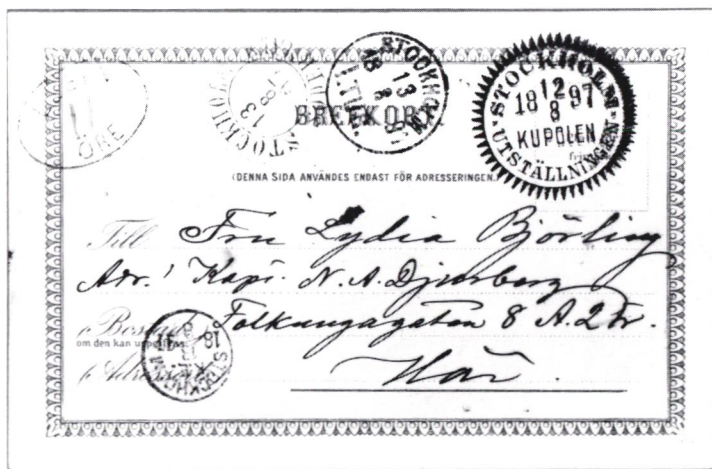
I den internationella posttrafiken var ofrankerade brevkort inte tillåtna förrän den 1 juli 1892. Icke frankerade brevkort fick alltså inte skickas före denna tidpunkt utan blev antingen returnerade till avsändaren eller förstörda av posten. Vid Världspostföreningens kongress i Wien 1891 bestämdes att helt ofrankerade brevkort skulle behandlas som ofrankerade brev. Mottagaren fick alltså lösa dem mot dubbla brevportot, dvs 20 öre från nordiska länder, 40 öre från europeiska länder, Eryp-

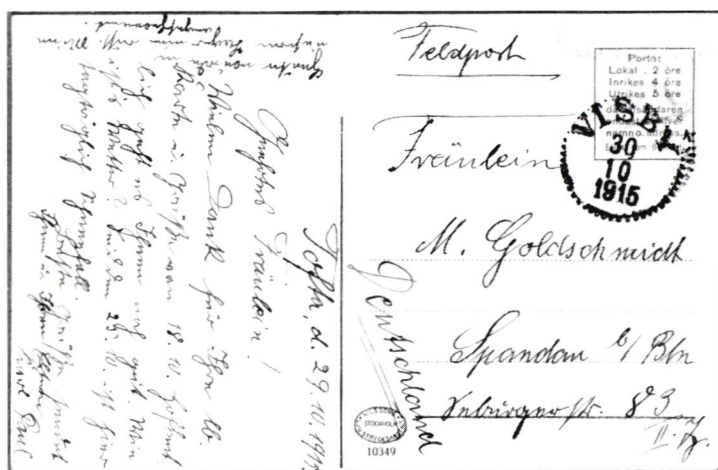
ten, USA och Canada samt 60 öre från utomeuropeiska.

I den inrikes posttrafiken gällde liknande regler. Lösen skulle i sådana fall erläggas med brevportot plus en aviseringsavgift på 6 öre. För ett ofrankerat inrikes brevkort var således portot 6+10 öre. Om mottagaren skriftligt förbundit sig att utlösa ofrankerade brevkort utgick dock ingen aviseringsavgift. Inte heller för ofrankerade tjänstebrevkort utgick någon sådan.

Vid UPU:s kongress i Washington 1897 – vars regler trädde i kraft den 1 januari 1899 – bestämdes att ofrankerade brevkort

Ofrankerat lokalt
brevkort från 1897.
Lösenbeloppet
uppgick till felande
brevporto, 5 öre plus
aviseringsavgift 6 öre.

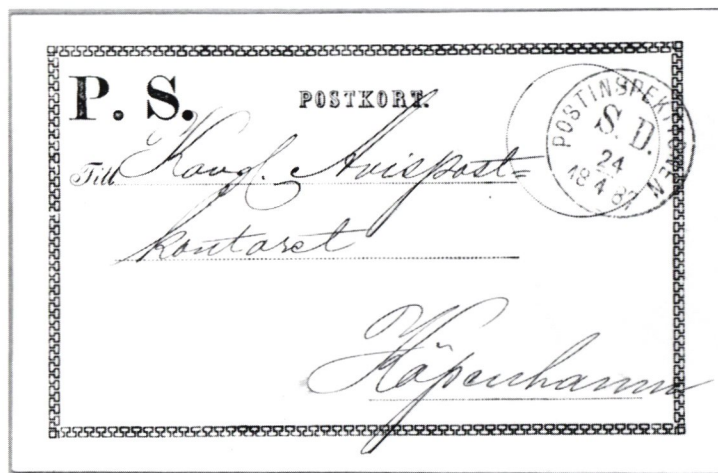
Ett ofrankerat brev-kort som skickats från en av de internerade sjömännen från det tyska minfartyget Albatross. Brevkortet har censurerats i Visby 1915.

skulle lösenbeläggas med dubbelt felande belopp, dvs i Sverige med 2x10 öre för brevkort från utlandet respektive 2x5 öre för inrikes och nordiska brevkort. För inrikes tjänstebrevkort uppgick portot till felande belopp, dvs 5 öre.

Ofrankerade brevkort fick också skickas till och från krigsfångar, liksom till och från i neutralt land internerade militärer om de förseddes med texten "Prisonnier de guerre" eller motsvarande på engelska eller tyska. Denna bestämmelse infördes som ovan nämnts i samband med Romkongressen

1906 och trädde i kraft den 1 oktober 1907. Sådana brevkort fick dock inte rekommenderas eller begäras expresseutdelade, utan att avgiften för tilläggstjänsten erlades med frimärken. Redan under första världskriget var dock rekommenderade, ofrankerade brevkort tillåtna.

Slutligen bör framhållas att de PS-brevkort som infördes 1874 skulle skickas utan frankering. PS, som är en förkortning av PostSak, användes som tidigare nämnts för att markera att försändelsen i fråga var en tjänsteförsändelse inom posten.

PS-kort (egentligen avsett för inrikes meddelanden mellan postanstalterna), använt för att ändra en tidningsbeställning hos Avispostkontoret i Köpenhamn 1887. Postsaksförsändelser var portofria och skulle därför inte frankeras.

Korsband

Försändelseslaget korsband indelades i trycksaker, varuprov, affärshandlingar och tidningskorsband. De senare redovisas under rubriken tidningar nedan.

Helt ofrankerade vanliga trycksaker fick inte postbefordras i enlighet med Världspostföreningens första konvention från 1874. Denna regel kom att gälla under alla de år som behandlas i denna artikel. Inrikes trycksaker skulle förstöras sedan minst ett kvartal förflutit och avsändaren inte hade hämtat dem. Ofrankerade trycksaker från utlandet skulle insändas till Reklamationskontoret för att där öppnas och returneras till inlämningspostanstalten om så var möjligt.

För varuprov och affärshandlingar fanns särskilda bestämmelser i Världspostföreningens första konvention. I motsats till trycksaker fick de befordras, även om de var ofrankerade, men de blev lösenbelagda

med portot för ett ofrankerat brev av samma vikt.

I den inrikes posttrafiken tilläts inte något slag av ofrankerade korsband, alltså heller inte affärshandlingar eller varuprov. I 1899 års allmänna poststadga infördes dock regeln att helt ofrankerade korsband skulle återställas till avsändaren om dennes adress fanns angiven på försändelsen. Lösen utgick i sådana fall med dubbelt felande porto.

Postanvisningar

Helt ofrankerade postanvisningar var inte tillåtna under den studerade tidsperioden. De enda undantagen utgjordes av inrikes tjänstepostanvisningar efter den 1 juli 1920 och postanvisningar som skickades internationellt mellan olika postförvaltningar. På sådana anbringades postsaksmärken under åren 1876 – cirka 1906.

Inrikes ofrankerade postanvisningar

Kvitte af försändelsens adressat:

En postförsändelse med inlämningsnr 624 har jag denna dag i oskadadt skick tagit efter erläggande af denna postförsändelsens belopp, erkänna den 190.

Kvitte i denna handling

Postförsändelsens adressat:

INRIKES POSTFÖRSKOTTANVISNING

ett belopp af Spjörup 25 kronor 0 öre;

(med bokstaver) (med siffror) (med siffror)

att betalas till: Posthufvuden i Jäst

Anvisningsadressatens bostad: Garnslöb

Bestämmelseorten: Garnslöb

Postbetald vid nedan angifna postkontor under redovisningsnumret 1735

LINKÖP
16
6
1904

HINDRAT H. 100 D
(100-1000 1897)

Yderstående postförsändelsens underskrift: Stam

Postförskötsanvisning från 1904 som enligt reglementet inte skulle vara frankerad, eftersom frankeringen åsattes försändelsen.

var således inte tillåtna. Det är därför endast genom posttjänstemännens försummelser som något sådant kunde förekomma.

I den inrikes posttrafiken infördes efter hand postförskottsanvisningar (de första med beteckningen blankett nr 169 utkom 1894). De kom till användning då postförskottsbelopp skulle återsändas till avsändaren av postförskottsförsändelsen. Eftersom postförskottsavgiften (som var identisk med postanvisningsavgiften) erlades av avsändaren med frimärken på försändelsen eller adresskortet, behövde postförskotts-anvisningen inte frimärkas.

Paket

Paket skulle enligt poststadgorna åtföljas av ett adressbrev från den 1 januari 1873 och från den 1 januari 1878 av ett adresskort. Under en övergångsperiod (inrikes till 1894, Danmark till 1899 och Norge till 1911) fick adressbrev användas parallellt med adresskortet. Före 1873 förekom också användning av adressbrev men var-

ken paket eller följehandlingar skulle frankeras, oavsett hur portot betalats.

Frankering skulle i normala fallet ske på adresskort/adressbrev, varför själva paketet inte frimärktes. Det finns dock vad man skulle kunna kalla för praktiska undantag, beroende på att paketet hade brevform och av avsändaren försetts med frimärken före inlämning på postanstalten. Om brevet visade sig väga mer än 250 gram – maximitvikten för inrikes brev – skrev posttjänstemannen ut ett adresskort, vilket i sådana fall ej blev frimärkt.

För inrikes paket fanns det inte något frankeringstvång mellan den 1 januari 1873 och den 10 mars 1905. Mottagaren fick betala samma porto som avsändaren skulle ha erlagt fram till den 1 juli 1896, då en extra avgift på 10 öre tillkom.

I posttrafiken med Danmark och Norge infördes den extra avgiften på 10 öre redan 1881 och den kom att gälla ända till den 1 januari 1920, då frankeringsfriheten upphörde.

Till Finland fanns frankeringsfrihet före år 1895 för oassurerade paket. Helt ofran-

Ofrankerat inrikes adresskort från 1899 – ofrankerat eftersom frimärkena satts på paketet (förmodligen ett större brev).

kerade paket debiterades dock en extra expeditionsavgift på 25 öre eller 35 penni för paket upp till 5 kg och det dubbla därutöver.

För paket till utlandet – både till de nordiska länderna och till övriga utlandet – rådde i regel frankeringsfrihet för s k tariffpaket, medan s k postpaket (paket med ett enhetsporto upp till 3 kg eller 5 kg från 1896) skulle frankeras med hela portot.

I posttrafiken med utlandet förekom det att avsändaren av ett paket kunde åta sig att betala tull- och/eller befodringsavgifter som inte kunde beräknas vid inlämnings-tillfället. I sådana fall utfärdades en s k frankosedel, på vilken avsändaren förplik-tade sig att betala avgifterna när uppgift om storleken på dessa erhållits. Sådana adress-kort blev därför inte frimärkta, om inte avsändaren redan vid inlämnandet betala-de avgifter som framgick av posttaxorna.

På vanliga paket fick avsändaren inte något inlämningskvitto. Den som önskade ett kvitto fick fylla i ett extra adresskort och detta blev sedan datumstämplat av post-

tjänstemannen. Denne fyllde också i upp-gifter om vikt och porto.

En särskild form av ofrånkerade adress-kort utgjordes av de s k nödadresskorten, vilka infördes 1894. De användes som namnet antyder som duplettavier när det ordinarie adresskortet förkommit. En an-dra version i mindre format är från 1905. Nödadresskortet (blankett nr 108) fick användas tills postanstaltens förråd av dem tog slut efter det att Postreglemente I trätt i kraft den 1 november 1912. Därefter användes vanliga adresskort som nöd-adresskort genom handskriftsnotering ”Duplett” överst på adresskortet.

Slutligen kan nämnas att särskilda adresskort till returpaket (blankett nr 87) infördes den 1 februari 1915. Dessa kom till användning när ett paket inte avhämta-des eller blev obeställbart och därför skulle returneras till avsändaren. Denne fick be-tala returportot när paketet hämtades på posten – lösenbeloppet anbringades ibland på adresskortet med frimärken men kunde också betalas kontant utan att adresskortet blev frimärkt.

Ett adresskort till inrikes paket från 1898 använt som inlämningskvitto för ett paket som skickats från poststationen i Åkarp.

Kupong.
(Kan af adressaten, fränkningar och befräktningar.)

Adresskort till paketpostförsändelse.

Härmed *1 post*
 Ansturense för *Åkarp*
 Postförsändelse till *Åkarp*

Uppge å pakets innehåll:
pppr

Adressatens namn och bostad:
Åkarp

Adressatens bostad: *Åkarp*
 Adresspostanstalt: *Åkarp*

Tjänsteanteckningar.
 Postavgift *1/100*
 Befodringsavg. *1/100*

Blankett nr 239.
(1898/1904.)

Inlämnings- { postanstalt Stockholm
nummer 112

Nödadresskort

till ett paket, { assurerat för _____ kr. _____ öre
med postförskott å _____ 8 kr. 33 öre

till _____

Adressatens bestad: _____

Adresspostanstalt: _____

3 Vikt: _____ Till beloppet kända postafgifter, _____
kg. gr. att erläggas af adressaten: 50 öre

RETUR **RETUR** **RETUR** **RETUR**

LÖSEN
50 öre
OBS. I Vid utlämnandet skall försändelsen frimärkas för lösenbeloppet och frimärkens mätvärde.

3 12 11
REF

Ofrankerat nöd-adresskort till paket från år 1911, avseende ett till avsändaren returnerat paket och lösenbelagt med returportot.

Det kan tilläggas att vanliga adresskort användes som returadresskort före 1915. Även sådana kan därför förekomma ofrangerade.

Tidningar

År 1873 infördes möjligheten att postabonnera på tidningar och tidskrifter. Den blivande abonnenten fick fylla i en särskild blankett, nr 140, när tidningarna beställdes. Abonnemangsavgifterna, som inkluderade portot för att distribuera tidningarna, betalades på postkontoret. Detta skickade sedan betalning till utgivaren, tillsammans med uppgifter om abonnenternas namn och adress.

De postabonnerade tidningarna lämnades in ofrangerade av tidningsutgivaren på tryckortens postkontor som skickade dem vidare till adresspostanstalterna. Där delades de ut av brevbärare. Dessa skickade utgivarkorsband var ofrangerade eftersom avgiften för postbefordran erlades med ett be-

lopp som baserades på vikten av de tidningar som lämnades in vid varje särskilt tillfälle.

År 1877 infördes ett särskilt lägre korsbandsporto för tidningskorsband. Dessa utgjordes av enstaka tidningar som utgivaren skickade direktadresserade till en abonnent. De kunde också bestå av tidningar och tidskrifter som ej postprenumererats. Dessutom fick detta lägre porto utnyttjas för författningssamlingar och handlingar, utgivna av sällskap och föreningar. Dessa utgivarkorsband, som skulle frankeras, upphörde den 30 juni 1919.

Från 1 juli 1919 infördes särskilda masskorsband, som också utnyttjades av tidningsutgivare. Sådana masskorsband skulle inte frankeras.

Tillfällig överflyttning av tidningar kunde beställas på posten från och med 1877. Avgiften för detta var 25 öre för en tidning som utkom högst en gång per vecka och 50 öre för övriga. Meddelande om tidningsöverflyttning skedde till en början på postens PS-kort, vilka frankerades med

En ofrankerad
anhållan om tidnings-
överflyttning från 1907
– avgiftsfri eftersom
poststationen Snö-
bergshyttan stängts
av posten den 1 juli
1907. Avgiften var
annars 50 öre för till-
fällig överflyttning av
en daglig tidning vid
denna tidpunkt.

Anhållan om tidningsöverflyttning.

Prim. 28, 28
avgiftsfri i 1907
de fall)

Anhållas, att ett för mig å postanstalten *Snöbergshyttan* för tiden *1/7 - 31/12 1907*
rekvireradt exemplar af publikationen *Nordstämning*
hvilket exemplar för närvarande tillhandahålles mig genom *postanstalten i*
under adress *Snöbergshyttan* med värda från och med
den *1 juli* till och med den *31 december 1907* fördeladt genom postanstalten
i *Snöbergshyttan* under adress *Snöbergshyttan*
Posten den *26 juni 1907*
B. Persson
Abonnent.

Antecknadt vid postanstalten i *Snöbergshyttan* den *30/6* 1907, intygar: *Pj*
D:o d:o i den 1907, intygar:
D:o d:o i den 1907, intygar:
D:o d:o i den 1907, intygar:

Blankett nr 141.
(Juni 1906).

avgiften för överflyttningen. I mars 1891 infördes en särskild blankett, nr 141. Även denna skulle frankeras med avgiften för överflyttningen.

Det förekom dock att PS-kort och tidningsöverflyttningsblanketter inte frankerades. Detta berodde på att avgift inte utgick om det var posten som förorsakade överflyttningen, t ex beroende på att en postanstalt lagts ner. Denna bestämmelse återfinns i § 28 i 1904 års tidningsreglemente (§ 27 i 1892 års reglemente).

Om postabonnerade tidningar inte kom fram i tid eller om otillräckligt antal levererats av utgivaren, reklamerades detta av mottagningspostanstalten på en särskild blankett, nr 147. Denna blankett frankerades inte, eftersom sådan reklamation var avgiftsfri i motsats till allmänhetens reklamation av andra postförsändelser (som

kostade ett enkelt brevporto från och med 1899).

Avslutning

I denna artikel har vi gjort en genomgång av hur ofrankerade försändelser av de sex olika huvudkategorier som posten befordrade under åren 1855–1920 skulle behandlas. Genomgången har dock blivit relativt rapsodisk och läsaren får därför ha överseende med att någon eller några aspekter inte blivit behandlade.

Det måste också tilläggas att särskilt utrymme inte beretts för de många olika slag av blanketter som i normalfallet inte skulle frankeras. Det gäller t ex olika slag av kvitton, inlämningsbevis o dyl, vilka posten tillhandahöll utan kostnad för sina kunder.

Källor och litteratur

Allmänna poststadgan 1873, 1881, 1892, 1899, 1907 och 1918.

Andersson, Sören, Postens paketrörelse 1885–1920 (*Posttryttaren* 1990).

Billgren, Jan, Brevkortets historia 1872–1925 (*Posttryttaren* 1990).

Billgren, Jan, Lösbrevens historia (*Aktuellt om posthistoria*, 3).

Billgren, Jan, Sverige och Världspostföreningen 1874–1924 (*Posttryttaren* 1989).

Billgren, Jan, Bjäringer Tomas & Stone, Lauson H., Swedish letter rates to foreign destinations 1855–1895. Trelleborg 1986.

Döss, Johannes & Lannge, Erik G., Postboken. 3. uppl. Stockholm 1915.

Gustafsson, Mats, Tjänstefrimärken i stort format 1874–1910 (*Filatelihandboken A:2*) Stockholm 1991.

Haij, Curt, Svensk lösen (*Sveriges Filatelistförbund: specialhandbok 1*) Stockholm 1973.

Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär. Stockholm 1855–1920.

Postreglemente, 1. Stockholm 1912.

Reglementen för postkontoren i riket angående postanvisningsrörelsen. Stockholm 1893, 1900.

Wallberg, Börje, Albatrossposten 1915–1918 (*Sveriges Filatelist-Förbund: Specialhandbok 3*) Stockholm 1973.

Tidningsreglemente, 1. Stockholm 1900.